

Ormos Mária Kemény Simon

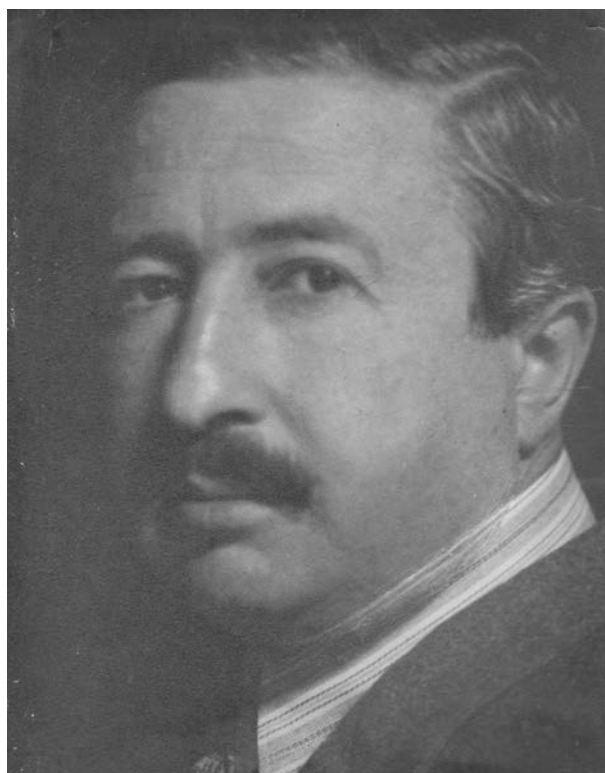
Dicsőítették, elárulták, meggyilkolták, rágalmazták, elfelejtették

FELÍVELŐ KARRIER

A hosszú alcím szinte mindent elmond erről az emberről, aki 1883. augusztus 19-én Tass nagyközségben született, és 1945. január 21-én a budai villájával szomszédos telken ölte meg egy gyilkos kommandó.

Tass nagyközség volt ugyan, de lakóinak a száma nem érte el a háromezret Kemény születése idején. Valójában azonban Kemény nem is Tasson született, legalábbis nem a mai Tass községben. Ha igaz ugyanis, hogy lakóhelyük szomszédos volt a Nemes grófok kastélyával, úgy Kemény (akkor Kohn) Simon a mai Kunszentmiklóson született, mivel ezt a területet, amely egykor Tass része volt, Kunszentmiklóshoz csatolták. (Valószínűleg a vasútvonal miatt, amely a két település közé ékelődött.) Így már érthető Kemény azon állítása is, hogy ott, mármint a grófok kastélyában megfordult egyszer Petőfi Sándor is, akinek a nyomát hiába keressük a mai Tasson, de megtalálható Kunszentmiklóson (1845).⁴⁷ Nemes Nándor gróf kastélya abba a sorba illeszkedett, amelyben nagyúri kastélyok, kúriák, villák mellett szerényebb építmények is helyet foglaltak. A Nemes-kastélyt a gróf felesége, Ransonnet-Villez Eliza több helyen portrékkal és jelenségekkel ékesítette, a hölgy ugyanis festőművész volt, akinek egy önarcképét ma is megtaláljuk a Magyar Nemzeti Galériában. Állítólag a firenzei Uffizi is őriz tőle egy alkotást.

Kemény Simon szüleiéről és egyáltalán a családi helyzetről alig valamit sikerül megtudni. Az apát Kohn Sándornak, az anyát Pollák Katalinnak hívták.² Többben is szegény, paraszti sorban élő emberekről, mélyszegénységről szólnak a családi közösséget illetően, ám egy fotómontázs alapján, amelyen a szülőknél kívül két, három-négyéves korú fiúgyermek szerepel, hinni lehet, hogy polgári életvitelű családról volt szó. Ugyanerről árulkodik, hogy egy Keménynek írt levél szerint Tass „kis zsidó temetőjében” Kohn Sándor emlékére egy „piramíd alakú szürke márvány” sírkövet emeltek.³ Több ilyen sírkő látható a ma is létező és gonddal ápolat temetőben,

Kemény Simon

amelyek élesen elválnak a szegényesebb, többnyire régebbi kőemlékektől. Egyébként Kemény egyik költeménye szerint az álmában megjelenő apa egy olyan smaragdköves gyűrűt viselt az ujján, amely eredetileg nagyapja nagyapjáié volt. Bármennyire vonzódott is Kemény, a költő az ékkövekhez, egy kidolgozott paraszti kézre még álmában se igen képzelte rá egy smaragddal ékes gyűrűt. Kohn Simon úgy négyéves lehetett, amikor az anyja meghalt. Mivel az apját is korán, tizenegy éves korában elvesztette, minden bizonnyal segítségre szorult, hogy iskoláit elvégezhesse, de a segítség forrásáról csak annyit tudni, hogy a kiterjedt rokonság nyújtott kezet a gyerekeknek.⁴ Vélhetően volt némi örökség is, mivel a házon kívül Kemény említ egy

Kemény Simon egyéves korában

helyen szólót is, ahol az apja szeretett dolgoztatni. (A nagyapának szőlején kívül szilvása is volt.)

Annyi azonban biztos, hogy az anyátlan, apátlan árva „felküzdötte magát” odáig, hogy egy lexikális kiadvány szerint az „iskola végeztével” az Adria Biztosító Társaság alkalmazza, és 1899-ben, tehát tizenhat éves korában már verse jelenjen meg a *Budapesti Hírlapban*.⁵ Ez a vers már Kemény Simon névvel jelent meg, mivel az idézett lexikon szerint a megelőző évben magyarosított.⁶ Mivel 1899-ben a fiú mindössze tizenhat éves volt, kételkedhetünk nemcsak a hivatalos magyarosításban, de még abban is, hogy Kemény valaha befejezte volna a középiskolát, és szerzett volna valamilyen középszintű végbizonyítványt. Mindenesetre ettől kezdve rendszeresen jelentek meg versei és írásai több napilapban és folyóiratban.⁷ A kritika hamarosan értékelté első kis verseskötetét, amely – igaz, ami igaz – inkább csak egy vékony füzet volt. (*Lamentációk*, 1909) Nem sokkal később már publikált a *Nyugatban*, *A Hétben*, később a Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Idők* című folyóiratban és számos más helyen. Kemény irodalmi kritikusként is fellépett.

Szini Gyula már 1902-ben úgy látta, hogy Osvát Ernő, a nagy irodalmi guru sokra becsülte, és úgy vélekedett, hogy az egyébként zárkózott fiatalembert „a háta mögött mindenki szereti”.⁸ A zárkózott fiatalember ekkor tizenkilenc éves volt.

A két időpont között ismereteinkben űr tátong. Nem tudjuk, hogy a fiú milyen iskolát járt ki, sem azt, hogy egyáltalán eljutott-e az érettségig, vagy valamilyen más záróvizsgáig. Legutóbb a tassi helytörténeti munkaközösség jóvoltából bukkant elő egy eddig ismeretlen adat, miszerint az első világháború idején Kemény önkéntesnek jelentkezett, és egy időt a keleti fronton töltött. Mi több, egy fénykép is létezik a bakaruhás, katonasapkás fiatalemberről, a hátulján ezzel az irattal: „Egyéves önkéntes. Kemény Simon. 1916. VII. 26. Északi harctér.” (A keleti frontot akkoriban gyakran nevezték északinak.) A fotón látható fiatalember elmélyülten olvas valamit, és a kezében egy azonosíthatatlan tárgyat tart. Lehetne egy méretes dugóhúzó, csak hogy nem látható borospalack, amelynek a dugóját ki lehetne húzni vele. Az asztalon van egy váza, tele mezei virággal.

Kemény harctéri szerepléséről eddig nemigen tudott senki. Az viszont már közismert, hogy hamarosan *Az Est* munkatársa, majd segédszerkesztője, 1930-ban szerkesztője lett. Valamikor az első világháború után Miklós Andor, a lap tulajdonosa neki, Kéri Pálnak és Adorján Endrének tulajdonrészét ígért a vállalati tőkéből, de erről utóbb megfeledkezett.¹⁰ Nem ismert, hogy hol és mikor találkozott Kemény Ujfalussy Rozáliával (a környezetnek Róza, Rózsa, a férjének Rózsi, idős korában Róza mama), akit 1924. május 17-én feleségül vett.¹¹ Ismeretlen, hogy a Székelyföldről származó, fiatalkori fotója szerint szépséges lány mikor és miért került a fővárosba. Első férjétől, Mérei Adolftól örökölte a pénzt egy bolt megvásárlására Budapest legelőkelőbb és legdrágább negyedében, a Váci utcában.¹² Róza, Rózsa, Rózsi, Róza mama ugyan valami öt évvel fiatalabb volt a férjénél, a ránk maradt jelek szerint mégis anyáskodó szeretettel vette körül a férjét, akit Simikémnek szólított. Eleinte a házaspár a Nagymező utcában lakott egy közepesnek mondható, de kényelmes polgári lakásban, majd megvásároltak egy viszonylag nagy telket a Herman Ottó úton (2/b), amelyre 1933-ban Falus Elek tervezte meg a ma is álló villát. Ugyancsak az ő terve szerint készült el a fogadószoba kristály csillárja.¹³ Mindez nem kis összegbe került, amit csak részben tudott a család saját erőből fedezni, és fel kellett venni hozzá egy tetemes banki kölcsönt is.

Ekkoriban egyébként Kemény és felesége a középosztály felső csoportjainak életét élte. A férfinak stabil állása volt az *Az Est*-nél, más lapokban is publikált, és kötetben is kiadták a verseit, Róza pedig

sikerrel működtette textiltoltját. Miután felépült a ház a Herman Ottó úton, azt igencsak igényesen rendezték be. Nem hiányzott az egyéni kivitelezésű könyvespolc-rendszer, a hatalmas vendégváró asztal, a kényelmesen berendezett dolgozószoba. Egy fényképen Kemény az íróasztalánál ül, és az utóbbi alatt látható egy sámli. Kemény igencsak alacsonyra nőtt, és maga is tréfálkozott azon, hogy a lába nemigen ér le a földre. A falakon drága festmények lógtak. Ott volt többek között Boldizsár István és Rippl-Rónai József egy-egy portréja Keményről. A háztartás működését három állandó, részben bennlakó alkalmazott biztosította: Konter Eta, a csodálatos étkekkel szolgáló szakácsnő, Pista, az inas és még egy férfi, aki a kertet gondozta. Ezen felül rendszeresen megjelent a nagyobb munkálatok (nagytakarítás, nagymosás) idején egy sváb asszony, aki Vecsésen lakott. Semmi akadály nem volt, hogy az asztalt időnként nagy vendégsereg vegye körül, amelyből általában nem hiányzott Miklós Andor, az Est-lapok tulajdonosa és felesége, Gombaszögi Frida, gyakran megjelent Márai Sándor és számos más neves író, újságíró és művész. 1938-ig sem Kemény Simonnak, sem a feleségének nem volt oka panaszra. 1938-ban, és még inkább 1939-től kezdve azonban minden megváltozott.

Kemény Simon 1934-ben kezdett foglalkozni a gondolattal, hogy felveszi a katolikus vallást. Ebben katolikus feleségén kívül szerepe lehetett, hogy egy súlyos műtét ment keresztül. Sem ő, sem Róza nem tudta azonban, hogy mi a teendő ilyen esetben. Keményné Tápai-Szabó Lászlóhoz fordult tanácsért, aki számos foglalkozása között több évig professzor volt a Columbia egyetemen (majd Szege-den), 1931-ben a jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend¹⁴ kommandátora lett, és nem mellesleg szoros kapcsolatban állt az Est-lapokkal. Tápai-Szabó azt tanácsolta, hogy Róza menjen el az illetékes plébánoshoz, és mondja el neki, hogy aggódik a férje állapotáért a műtét miatt, valamint, hogy a férje meg akar keresztelkedni. Leendő keresztapaként adja meg az ő, Tápai-Szabó nevét. Az egyházi esküvőt a betegágyánál tartják majd meg.¹⁵ Nem tudni, hogy vajon a Kemény házaspár követte-e mindenben a tanácsokat, az azonban tény, hogy Kemény Simon megkeresztelkedett. Nem a vészkorszakban, nem kényszer hatása alatt, hanem 1934-ben, önszántából és meggyőződéssel.

Kemény megítélésének korszakos váltásairól a legtöbbet abból az összeállításból tudhatunk meg, amelyet Kovács Béla közölt a Magvető Könyvkiadó gondozásában megjelent *Napló* szövegét lezáró „Utószó”-ban.¹⁶ E mellett kiegészítő forrásként szolgál a Google-on fellelhető szerény anyag, amely nem haladja meg a lexikonok által közölt tartalma-

kat. Természetesen reagáltak a sorra megjelenő Kemény-kötetekre a kortársak, majd hosszú csendet követően átmenetileg újra felfedezték 1945–47 között, hogy ezt követően leértékelő, sőt inkább rágalmozó szövegek jelenjenek meg róla. Legmélyebb ismerője, Kárpáti Aurél előkészített egy Kemény-antológiát, sokat dolgozott is rajta, de kiadatni nem tudta. Egy antológia majd csak 1961-ben jelent meg, egy igencsak fanyalgó, inkább elítélő utószóval. Az 1950-es években megfogalmazott elítélések és részben rágalmozások hosszú életet éltek meg, és mintegy előkészítették a későbbi feledést. Ezekre a változatokra később részletesebben visszatérek.

Mindenesetre Kemény feltűnt a magyar irodalom egén, de egy percig sem volt igazán „híres”. Az *Est* című napilapnál biztos státusa volt, és rendszeres megélhetési forrásra támaszkodhatott. A lapban legtöbbször ő és Kéri Pál írta a vezércikket, és időről időre új kis verseskötettel lépett fel. Mindazonáltal sem lírikusként, sem újságíróként, sem műkritikusként nem kapta fel a hírnév. A prózai munkák közül Kárpáti gyűjtötte össze a legtöbbet, ám – mint jeleztem – az ő általa összeállított antológia nem jelent meg, és a prózai írások azóta is ismeretlenül nyugszanak részben a PIM gyűjteményében, részben a különböző korabeli újságokban.

A mondottak alapján azt gondolhatnánk, hogy ez az ember a tehetséges, ám harmadrendű, felejthető kategóriába tartozott, e hiedelmet azonban élénken cáfolják az ismertetések, amelyek költészetéről és részben műbírálatairól ebben az időben, nagyjából 1938-ig megjelentek. Ezek alapján szerepel az alcímbe a „dicsőítették” kifejezés.

Élzlőként Kovács Béla összeállításából idézek néhány sort. Ignó 1909-ben a szerinte „szikrázó” versek dicséretét követően így foglalja össze Kemény lírájának egyediségét: *„Kemény Simon senkit sem utánoz, minden, amit ad, saját sajátja, s kivált azokhoz, akikkel most egy időben ír, csak annyiban hasonlatos, mint ahogy egyfejlettségű társaságon belül az emberek egyformán félsülködnek, s egyforma rubában járnak.”* Karinthy nem sokkal később azzal tiszteli meg, hogy paródiát ír verseiről, és tudni való, hogy ő leginkább a kiváló szerzőket tüntette ki gyilkos figyelmével. (Később még egy paródiát írt, ami ugyancsak keveseknek járt ki nála.) 1914-ben jelent meg egy új kis füzet (*Balkon* címen), olyan kicsi, hogy a kirakatban észre sem lehetett venni, írta róla Nadas Sándor, aki azonban úgy vélte, hogy halott és élő írók körében „az igen jó magyar költők” között kell Keményt számon tartani. Ugyanezzel a füzetrel kapcsolatban Révész Béla kiemelte a szerző Ady Endre költészetének átérzését, amihez azonban hozzáfűzte, hogy Kemény Ady sodrása ellenére is a saját lábán áll, mert elég erős ahhoz, hogy önálló

Kemény Simon önkéntesként.
1916. július 26.. Isypovce

maradjon. „*Kemény Simon értője, őre, első kürtöse volt Ady zsenijének, és a Balkon külön hang Ady mellett, külön hang a magyar lírában.*” Erdély Jenő ugyanebből az alkalomból a verskötet mellett dicsérte Kemény újságírói tevékenységét is. „*Kemény Simon – írta – finom tollú költő és nagy tudású műbíráló – versei és képzőművészeti kritikái sóvárgott csemegéje a hozzáértőknek.*” 1922-ben látott napvilágot a soron lévő füzetecske *Így élem világom* címmel, amelyről – többek között – Nagy Zoltán írt nagy elismeréssel. Ő úgy vélte, hogy Kemény már megelőző, *Lamentáció* című kötetével az elsők közé emelkedett a *Nyugat* fiatal költői szemében, majd véleményét így összegzi: „*Ha elképzelem a magyar lírát Kemény Simon nélkül, hiányzik nekem valami. A szimfóniából hiányoznék egy szólam, ha ő néma maradt volna, más lenne a kép, ha ezt a színt elfelejtette volna odafesteni a Magyar Végzet.*”

És így ment ez még egy jó ideig. Kosztolányi 1930-ban azt mondja róla, hogy abban különbözik a legtöbb költőtől, hogy a szelektálást nem bízta az időre, hanem maga végzi el, és ezért: „*Termése fölöttébb gazdag.*” Komlós Aladár 1934-ben azt írja, hogy ismertetés helyett csak idézni szeretne, mert az egyfelől színes, sziporkázó, másfelől monumentális műveket nem is lehet „ismertetni”. Bálint György a tömörség mesterműveiről beszél, amelyekben régi magyar ritmusokat tölt meg a költő modern tartalommal, majd két évvel később „*apró remekművek csillogó sorozatáról*” szól, Rónai Mihály András pedig 1938-ban a *Héputtonyos* című kötet megjelenésekor egy érett, új minőségű alkotóról értekezik, aki korábbi teljesítményéhez képest „új oktávra” hangolt. Fodor József ebből az apropóból Keményt „*abszolút költőnek*” nevezi.

ELÁRULVA

1938-ban véget ért a dicsőség és a dicsőítés időszaka. Miután az országgyűlés elfogadta a második zsidótörvényt (1939/4. tc., 1939. május 5.), Kemény Simont eltávolították a laptól, amelyet közel két évtizede szolgált. Elvesztette megélhetési alapját, fizetését, és kivétel nélkül elveszített mindenkit, aki addig nem győzte dicsérni, és mindenkit, akit addig ő segített a pályán. Ebben az új, joggal tragikusnak mondható helyzetében Keményt két vesztesség nyomasztotta leginkább: az emberi megértés elvesztése és önérzetének megsebesítése, amely abból táplálkozott, hogy ettől kezdve kizárólag a felesége volt és lehetett a támasza, ami aláásta önbecsülését. Ujfalussy Róza ugyanis székely származású lévén, nem esett a zsidótörvény hatálya alá, ezért megtarthatta üzletét, és általa biztosította a kis család létfenntartási alapját.

A Sajtókamara elnöke, Kolosváry-Borcsa Mihály értesítette Keményt, hogy a kamara elnöksége őt a negyedik osztályba sorolta, majd fellebbezését „*a rendelkezésre álló adatok alapján*” elutasította.¹⁷ Az 1939-ben megszervezett kamara kis számban (7%) felvett zsidó újságírókat, írókat is, 1944-ben azonban 55 tagjának nevét és lakcímét kiszolgáltatta a Gestapónak.

Kiszolgáltatottsága mértékét Kemény akkor tapasztalta meg, amikor a budai lakóházra felvett hitel miatt egy jelentősebb baráti kölcsönre lett volna szüksége, de minden barátnak éppen más dolga vagy gondja akadt. Rámosolyogtak, és hátat fordítottak neki. Kemény naplójából nem derül ki, de mivel a villa megmaradt, csak arra lehet következtetni, hogy a problémát a feleségének, Rózának sikerült valahogyan megoldania, vagy talán egykori lapja végül mégis kifizette a neki járó összeget. Kiderül azonban az iratokból, hogy a villa fenntartását viszont már nem tudták finanszírozni. Az I–III. Kerületi Járásbíróság 1942-ben döntést hozott ugyanis arról, hogy a házat zálogjoggal terheli köztartozás befizetésének elmulasztása miatt. A kincstár tehát rátette a kezét a Herman Ottó úti villára.¹⁸

Kemény Simon munkanélkülivé degradálódott. 1939. november 1-jével megszűnt az állása, és *Az Est* a vele szemben fennálló tartozását (ötezer pengőt) nem fizette ki.¹⁹ Egy ideig hozzájutott alkalmi munkákhoz, és az *Újság* alkalmazta is, de idővel ez is megszűnt. Itt havi százötven pengőre tett szert, ami nyilvánvalóan névleges volt, és csak azt szolgálta, hogy megmaradjon a kamarai tagsága. 1942. január elsején írta le első naplóbejegyzését, és ettől kezdve 1944. március 18-ig a napló állandó kísérőtársa volt. Tudjuk, hogy március 19-én vonultak be

Magyarországra a Wehrmacht egységei. E napon a napló elnémult.

A NAPLÓ

Kemény naplója különleges a maga műfajában. Jól lehet a szerző foglalkozik saját magával, reménytelennek látott helyzetével, a naplónak ő nem főszereplője. Sajátságos tárgya sincs. Nem témája valamely honvédegség története, egy diplomáciai posztról belátható eseményszövedék, sem a bennfentes ember ismerete a politikai vagy katonai döntésekről. Egy olyan ember naplójáról van szó, akinek az egész nap rendelkezésére állt, hogy leírja megfigyeléseit, amelyeket a Herman Ottó út 2/b-ben, saját dolgozószobájában tett anélkül, hogy akárcsak ki is mozdult volna onnan. Vagyis, első látásra ez a napló teljesen érdektelen a korszakról alkotható ismereteink szempontjából. Ennek azonban az ellenkezője igaz, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy a szobájában gubbasztó ember összegyűjtött minden elérhető hírt, híresztelést, pletykát, amihez csak hozzáfért, és sok forráshoz hozzájutott. Tudott külföldi híradókat hallgatni, eljuttottak hozzá nyugati újságok, és egykor óriási ismeretköréből is maradtak néhányan, akik saját értesüléseiket továbbították számára. Így végül a napló bőséges tára lett a mindennapi élet súlyos körülményeitől kezdve a belpolitikai, a külpolitikai és a katonai eseményeknek. A belső helyzethez kapcsolódva élénk, vagy inkább szürke és fekete színben jelenik meg a budapesti zsidók mindenkori helyzete, valamint a magyar szellemi élet súlyos megbetegedése.

Több mint két év alatt Kemény rendszeresen írt bejegyzéseket, amelyek feltárják nem csak véleményrendszerét és érdeklődési körét, de mélyebb lelkivilágába is bepillantást engednek.²⁰ Tematikáját illetően a *Napló* mondandóját négy nagy csoportra oszthatjuk. Az első csoportot saját helyzetének rögzítése és önképének lenyomata alkotja. Egy következő témát az általános nyomorúság rajza tölti ki az áruhiányon kezdve, az elképesztő árakon, a hidegen, fűtetlenségen át a bombázásoktól való rettegésig. Végigkíséri a *Naplót* a zsidók sanyargatásának krónikája, valamint a hazai szellemi élet elkorcsosulásának keserű bírálata, majd az idő előrehaladtával mind több helyet tölt ki a hazai politika, a nemzetközi helyzet és a háborús hírek kommentálása.

1942. január 2-án Kemény rögzíti, hogy 1939. november 1-je óta nincs állása, és a „dúsgazdag” Miklósné, férje végrendelete ellenére nem fizeti ki a neki járó ötezer pengőt. Ehhez egy másik helyen

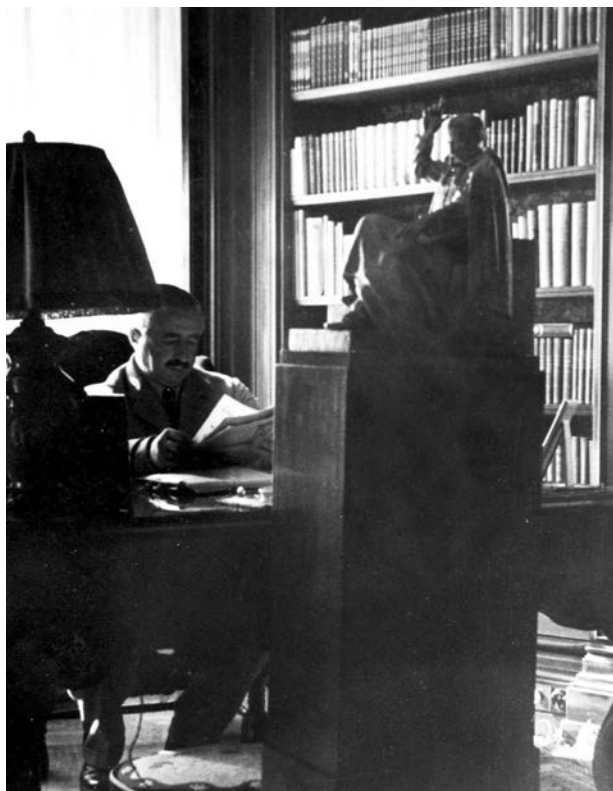

Ujfalussy Rozália

hozzáteszi, hogy „ha módjában volna”, nem törődne a pénzzel, hanem élne Rózsival kettesben tisztességszegénységben. Hamar megjelenik azonban az önvád. Leírja egy napját, amelyben a munkának nincs helye, ami miatt „*lelküismeret-furðalás és önvád*” gyötri. A háztartás minden terhe Rózsira, a feleségére hárul, akit ezért nagyon tisztel, míg önmagát tehernek érzi. Rózsi reggel hattól este fél tizenegyig talpon van, valami olyan őserő hajtja, amelyet „*talán rokonától, Kőrösi Csoma Sándortól, erélyét talán nagyapjától örökölte, aki Gábor Áronnal együtt öntötte és kovácsolta a fegyvereket a szabadságharc katonáinak.*” Rózsit makulátlan jellemnek tartja, akihez nem fér hazudozás, semmilyen aljasság, és akit éppen ezért állandóan gyötör mások viselkedése. Nagy kár – véli –, hogy „*nincs meg e hatalmas jellemmérethez a fölény*”, és ezért nem tud elnézni fölöttük. Rózsának nincs humora.

Kemény beperelte cégét a neki járó ötezer pengő érdekében, de a pert a Kúrián is elvesztette. Elkeseredve vette tudomásul, hogy a legfelsőbb bírósági fórum semmibe vette harmincévi eredményes munkáját, és valamilyen elavult törvénycikk szellemében döntött.²¹ A naplóírónak súlyos önismereti problémái voltak. Mélyen magyarnak, magyar kereszténynek tudja és vallja magát, a felvett katolikus vallás azonban nem vált teljesen a sajátjává. 1942. február 16-án büszkén szögezte le, hogy nem

• Ormos Mária •
KEMÉNY SIMON

A Herman Ottó úti házban, 1933 után

ment világgá, hanem vállalta a hazai sorsot. „*Hűségesen tapadva Magyarország földjéhez – írta –, ide horgonyozva régi gyökereimmel, ennek a népnek testvéri közösségében nyugodt vagyok és biztonságban érzem magam. Szegénységem és hű szeretetem védelmez.*”²² Ehhez azért hozzátartozik egy megjegyzés. Valójában Kemény foglalkozott az emigrálás gondolatával. Egy „Jancsi” aláírású levél 1938. december 24-i kelettel ugyanis arról tájékoztatja, hogy az Anschluss óta nagyon nehéz vízumot szerezni az USA-ba, és ebben ő nem is tud segíteni. Ezzel szemben, ha sikerül Simonnak kijutnia, mindenben támogatni fogja.²³ További utalás nincs arra, hogy Kemény komolyan fontolgatta volna a „menekülést”. Ennek viszont a maga által megfogalmazott hűség mellett oka lehetett, hogy Kemény ugyan több nyelven olvasott, ám testestől-lelkestől magyar költő, író volt, aki el sem tudta képzelni, hogy lírája francia vagy angol nyelven szólaljon meg. Ehhez hozzájött, hogy ha az Anschluss megnehezítette a távozást az országból, a rákövetkező hadi események egyenesen lehetetlenné tették. (Az utóbbi kérdésre a hazai zsidók sorsa szempontjából még visszatérek.)

A felekezeti torzskodást mindenesetre Kemény nem tudta követni, olyannyira nem, hogy ezt még fekete humorral is övezte. Egy alkalommal így írt: „*Végre megvalósult hát hazánkban a teljes felekezeti béke. Egy katolikus plébános, egy református pap és egy zsidó rabbi került börtönbe keresztlevél hamisítáért.*”²⁴ Mivel nyilvánvalóan zsidómentésről volt szó, Kemény azt fejezte ki maliciózus megjegyzésével, hogy kár civakodni, mert ha jót akartok, ugyanarra a sorsra juttok.

Saját helyzetét csödként érzekelte, és a vallásban csak ritkán talált vigaszt. Megbukott mint férfi és mint férj – vélte. 1942 nyarán így kesereg: „*Józanon, indulatok és érzélgősség nélkül gondolkodom így, egy római józanágával és nyugalomával, sőt méltóságával fogadva a számtani műveletek eredményét, amely hibáim, bűneim, fogyatékoóságaim, lelki és szellemi gyengeségem, erélytelenségem szorítása, osztása, összeadása, kivonása után nem lehetett más, mint ami lett. Egy zérus, mint végeredmény.*”²⁵

Kemény bevallja, hogy hiába jár el hetente kétszer is a templomba, igaz hitet könyörögve magának, mert nem találja az oda vezető utat. „*Keresem, kutatom, de nem találok – írja. – Krisztushoz eljutottam, az ő életét és beszédét értem, átérzem, tanítását követni tudom ...de azt az egy lépést, amely innen a teljes hit boldogságához vezetne, megtenni nem vagyok képes. Tökéletlenségemnek és boldogtalanságomnak ez az oka.*”²⁶ Amikor újra visszatér e kiegyensúlyozatlanságra, amelyet önmagában tapasztal, a kérdést azzal zárja le, hogy „*szívem katolikus, és agyam pogány.*”²⁷ Végül azonban, 1944 nyarán mégis így fogalmaz: „*Még so-*

basem mondtam ki: katolikus vagyok és magyar. Csak balálom után fogom elmondani Annak, aki így szól majd vallomásom után: Tudom, fiam.”²⁸ Ugyanebben az időben azért imádkozott, hogy a Jóisten védje meg szép hazánkat.

Magától értetődik, hogy a *Napló*ban tisztos helyet foglal el a nyomor, az áru- és élelmiszerhiány, a fagyoskodás és a rettegés. Az utóbbi elsősorban a bombázás eshetőségére, majd magára a fővárost ért bombázásra irányul. Ezek a témák szükségszerűen felbukkannak minden olyan írásban, amelyet ebben az időben bárki papírra vetett, úgyhogy ezt a kérdést nem is részletezem.

A szellemi boldogtalanság oka egyébként valóban abban rejlett, hogy Kemény nem volt képes alázzal elfogadni a rázúduló drámát sem a saját személyében, sem a sorstársak esetében. Sorra bejegyzte a zsidókat érő brutális rendelkezéseket és akciókat, amelyeknek az embertelensége mellett az ézszerütlenségét is hangsúlyozza. Különösen felháborítja, hogy amikor orvoshiány van, az orvosokat munkaszolgálatra kötelezik. Bűnös eljárásnak tartja, hogy csákánnyal, lapáttal teszik tönkre a gyógyító kezeket, és felteszi a kérdést, hogy ez egyáltalán minek minősül. „*De hogy nem fajvédelem, az biztos*” – szövegi le.²⁹

A naplóíró világosan felismeri a „zsidózás” társadalmi okait. A zsidóktól elkobzott vagyron préda az újonnan gazdagodók számára, és a szellemi tilalmak kivételes helyzetbe juttatják a legszerényebb tehetséggel bírókat és a firkászokat is. 1942. január 16-én így ír a képzőművészet és a zene állapotáról: „*Hosszú ideje nem láttunk jó képet és jó szobrot. Az öregek kérérdznek, önmagukat, egymást utánozzák, és rég eltűnt, idegen csillagokat utánoznak. A fiatalok siralmas szegénységben élnek, sokan állati szegénységben nyomorognak. Nincsenek ideáljaik, művészi irányuk és céljuk nincsen... A zenei élet megint csak Szabara vagy Bugac. Bartók kivándorolt, Kodály le van sújtva, a Dohnányi is nélkülözi azt a légkört, amelyben eddig megalkotta tetszetős, bár nem megrázó és nem megrendítő, de nem is alantas műveit. Építészeteinkről és építészeteinkről sajnos beszélni sem lehet. Évek óta nem épült ház, amelyet érdemes volna megnézni.*”³⁰

Félelmes érzés Kemény naplójában egy lényegében hiteles leírást olvasni az ukrainai zsidó-mészárlásról (Kamenyec-Podolszk), 1942. január 17-i dátummal, vagyis egy olyan időpontban, amelyben erről a szemtanúkon kívül senki sem tudott. Mivel túlélő nem volt, a zsidók sem tudtak róla. Kemény számára a történetet egy orvos barátja továbbította, miként ő egy páciensétől hallotta, aki mint tartalékos főhadnagy a helyszín közelében tartózkodott. Íme, a szöveg: „*Egy akkora gödröt ástak, mint a József tér. Ezt a gödröt megtöltötték kivégzett zsidók holttestével.*

Meztelen férfiak, nők, gyerekek fekiüdtek egymáson, ahogy a gödörbe hajigálták őket. Az áldozatok ruháit, fehérneműjét elosztották a lakosság között. Azt találtam mondani az egyik német tisztnek, hogy ez talán mégis sok. Ugyan – felelte –, könnyű haláluk volt. Mikor az óriási gödör megtelt, vékony mérszréggel öntötték le, s betemették. A gödör oldalában egy nagy papírhalom fehérlett. A halottak iratai, írásai, melyeket gondosan kiosztottak a ruhák zsebeiből. Az elföldelés után ezt a papírhegyet megújították. Vigyáztak rá, hogy minden egyes papírselet elégjen. Tűzzé, füstté, hamuvá változott a tömeggyilkolásnak ez a sátáni műve.⁵¹

1919-ben és a rákövetkező években zsidók és nemkívánatos politikai tevékenységet kifejtő személyek tömegesen hagyták el az országot az antiszemita hullám kirobbanása és a numerus clausus törvény miatt. Vajon miért nem került sor hasonló emigrációs hullámra a zsidótörvények sorozatos bevezetése idején? Ennek egyik oka abban állt, hogy az Egyesült Államok nem adott ki vízumot, vagy legalábbis nagyon magas támogatónak kellett fellépnie ahhoz, hogy egy menekülő európai zsidó amerikai vízumhoz jusson. Az Anschluss viszont lezárta a nyugati utat, majd a kerülő, Csehszlovákián át elérhető útvonal is megszűnt mint lehetőség. Románia német szövetséges lett, és saját kezdeményezéséből elkezdte az ottani zsidók üldözését, meggyilkolását, Jugoszláviát viszont német kezdeményezésre és többek részvételével feldarabolták és megszállták. A kör bezárult. A magyar zsidók jóval hamarabb karanténba kerültek, hogysem a Wehrmacht megszállta volna az országot.

Sokszor foglalkozik Kemény az irodalmi világ állapotával, és elkeseredett, nála egyébként szokatlan dühvel állapítja meg az elrettentő színvonal-süllyedést. Amikor értesül a Svájcban élő László Rezső öngyilkosságáról, elképed azon, hogy a nemzetközileg ismert és nagyra tartott magyar író itthon senki, még ő sem ismeri, miközben a helyi „nagyságokat” királyi jelmezbe öltöztetjük, és „népi, faji, mély-magyar lángeszük tiszteletére rókatáncot járunk...”⁵² Az irodalmi élet állapotát egy helyen a következőképpen jellemzi: „Voltak mindig is büi és önbítt írók, de a részeg önimádatnak az a mértéke, amely most egy bangos csoport tagjait rabul ejtette, példátlan. ...Korszakot nyitnak maguknak a nemzet szellemi életében, szobrokat követelnek, márványt és ércet, kinyilatkoztatásaik megörökítésére, zordon göggel parancsolják ki a balhatatlanságból Aranyt, Petőfit, bugylijukkal kimetszik őket a nemzet testéből...” A nagyok és utódaik, Kosztolányi, Babits, Tóth Árpád némán merülnek el a szerénytelenség vad viharában. „Méltó társai ezek a gazdasági őrségváltás mohó babzsolóinak, eldurvult lelkű harácsolók, és legszomorúbb, hogy vannak köztük tehetőségek is.”⁵³ Május 23-án ennél is elkeseredettebben

ábrázolja a sajtó és az irodalom helyzetét, amelyet szemét-, illetve trágyadombnak nevez.⁵⁴

Egy másik helyen felsorolja azoknak a zsidó íróknak a nevét, akiket negyedrangú firkászok kitesztették a magyar irodalomból, utal azokra a nem zsidókra, akik nem vállalják ugyan ezt az utat, de mégis elnézik a történeteket, és lapítanak. Kiemeli Szabó Lőrinc esetét, aki viszont nyíltan felvállalja, hogy a magyaroknak németekké kell válniuk. Gondolatmenetét így zárja: „Származási, faji és vallási előnyökön makkol az egész irodalom. Lapok, kiadók, színházak, film az állás- és jövedelembalmozás aranykorát varázsolják a földre a hatalmon lévők részére... Az irodalmi közélet színhelye egy nagy szemétdomb, az szállítja az irodalmi élet levegőjét és annak fűszereit.”⁵⁵

A POLITIKA

A Magyar Irodalom Arcképcsarnoka című gyűjteményben megjelent egy cikk az akkor már régen halott költőről, amelyben a cikk szerzője elhelyezte őt a politikai palettán, vagyis inkább azon kívül. A következők olvashatóak itt: „Ez a kifejezetten jó költő politikailag olyan tájékozatlan volt, mint a hazai kispolgárság nagy része... Tökéletesen apolitikus volt. Ha meg akarjuk bélyegezni, azt is mondhatjuk, hogy dekadens és l'art pour l'art poéta volt; ha elismerni akarjuk, úgy is mondhatjuk, hogy a szépség és a szerelem naiv megszállottja.” A szerző felismeri, hogy élete vége felé Kemény hangot váltott, mert különben nem írhatta volna le, hogy „Egy mérges, mély seb, – ez lett a hazánk”, de még mindig kitart amellett, hogy Kemény az emberi tragédiát „értetlenül” élte át.

Valószínű, hogy a cikk szerzője nem ismerte Kemény naplóját, amikor szövegét megírta. A *Napló* ismeretében elismerhető ugyan, hogy Kemény Simon nem volt sem pártnak, sem ismert írószövetségnek, klikknek, klubnak a tagja, de az már erősen vitatható, hogy sehová sem tartozott, és hogy legkevésbé lehet őt Ady forradalmiságához, vagy egyáltalán Adyhoz közelíteni. A valóságot Kovács Béla már említett összefoglalójából sokkal jobban megismerhetjük. Megtudhatjuk, hogy 1918 decemberében megjelent az *Otthon írók és hírlapírók* közzöntő levele, amelyben a kiharcolt szabadság „vezető harcosának” nevezték, és hangsúlyozták, hogy pennájával a politikai és társadalmi jobbulásért viaskodott mintegy tizenöt évig. Ennél is beszédesebb, hogy mégis csak volt egy írói szövetség, amelybe belépett, sőt egyik alapítója volt 1918 végén. A Vörösmarty Akadémiáról volt szó, amelynek keletkezésében Adynak oroszlánrész jutott. Amikor Kéthly Anna 1932-ben azok között a művészek között említette, akiket a Pen Club nem

vett fel tagjai sorába, Kemény a következőképpen reflektált: „Semmi sem áll távolabb tőlem, mint az a vágy, hogy a Pen Club tagja legyek. Én ugyanis a Vörösmarty Akadémiának vagyok a tagja, annak az irodalmi társaságnak, amelynek elnöke Ady Endre volt, amelyet ő alapított, s amelynek tagjait is ő jelölte ki. Hogyan kívánkozhatnék tehát egy olyan irodalmi körbe, amelynek több vezető személye esküdt ellensége Adynak?”⁵⁶ E szavakat nem lehet másként értelmezni, mint hogy Kemény nem pillanatnyi fellángolás eredményeként társult a forradalmi, Ady vezette szervezethez, mint anynyian, hanem kitartott akkori elvei mellett tizen-négy év múlva is.

Mindazonáltal Keményt 1938-ban tagnak javasolták a Petőfi Társaságba. A hír vétele után a *Pesti Futárban* nyilvánosságra hozta a társaság elnökéhez intézett levelét, amelyben kijelenti, hogy bárki is jelentkezett vagy jelentkezik a jövőben e javaslattal, „az illető nem bírja az én bozzájárársomat és beleegyezésemet. Én ugyanis Ady Endre Vörösmarty Akadémiájának a tagja vagyok, s nem vágyom más társaságba, a tiszteletre méltó Petőfi Társaságba sem.”⁵⁷ Mondhatjuk, hogy e sorok valóban valamilyen álmodozó, a realitástól elszakadt ember szavait tartalmazták, hiszen a Vörösmarty Akadémia már közel húsz éve nem létezett, azt azonban nem állíthatja senki, hogy az önérzetes nyilatkozat egy apolitikus, „sehová nem tartozó” embertől származott volna.

Kemény számos kroit írt, és ezek között feltűnik egy-egy politikus megtámadása is. 1914-ben egy cikkben Tisza István miniszterelnöknek rontott neki a román kormánnyal folytatott tárgyalása miatt. Úgy véli, hogy Tisza felbátorítja a nemzeti-ségeket, amelyeknek hatalmas pártfogóik vannak, míg a magyaroknak nincs hová fordulniuk. „...a magyar nép országa – írja – egy napon egy fölszeletelt földdarab lesz, egy megszenteltetlenített földterület, amit fölparcelláztak.”⁵⁸ Jóval később, Imrédy Béla lemondása, lemondatása kapcsán reményét fejezi ki ugyan a magyar parlamentarizmus sosem látott hatékonyságát illetően, és elismeri, hogy Imrédy engedelmességet a maga alkotta törvénynek, de hozzáteszi, hogy amennyiben nem segíti elő a törvényt, amelynek szellemében most megbukott, az ország nem lett volna szegényebb.⁵⁹

A PIM 3992/13 számú gyűjteményében számos politikai témájú kroi található, amelyek nagy részét Kemény *Az Estben* helyezte el „Hetivásár” című sorozatában (1926), de politikai témákkal előbb is, később is foglalkozott. A háborúról például azt írja, hogy „Apja a háborús gazdálkodás, anyja az anyagihiány. Hatalom, és él is vele.” Megvédi az Andrassy utat a jobboldali támadókkal szemben, akik pocséknak, „rendezetlen vallású egyének” neobarokk szörnyetegének titulálták, és amellet, hogy

Kemény Simon és felesége

jelzi, miszerint a tollnokok nem tudnak különbséget tenni a neobarokk és a reneszánsz között, megnevezi a híres magyarokat, akik részt vettek az építkezésben. „A farkasok találmánya” címen az éhező farkasokról szól, akik követik a tanácsot, hogy essenek egymásnak, és a csata végén falja fel a győztes csapat a veszteseket. Miután szót fogadva végre zabálhatnának, a farkasok undorodva elfordulnak a tetemektől. A cikk utolsó két mondata: „Így bukott meg a háború találmánya a farkasoknál. Később az embereknel nagy sikere lett.” Ebben a sorozatban Kemény írt a sznobokról, a pumpolókról, de ennél fontosabb, mert jó elemző készségről tanúskodik az a cikk, amelyben az Amerika–Európa-viszonyról elmélkedik. Felismerte, hogy az USA-ban van a dinamika, ott van az oxigén, míg Európa oxigén- és vérszegény.

Igencsak kemény szavakat vet papírra Kemény a puccos, feltörekvő polgárőrökről, a mindenkit le-

néző főrendekről, a jó vendéglőben kekszet majszoló, vizet fogyasztó diéta-mániásokról, akik a jövőben vélhetően injekcióval és sugarazással fognak táplálkozni. Számos alkalommal ír a szegénységről. Többek között a bánatos férjről, aki semmi ajándékot nem tud vásárolni, mert nem kapta meg a korábban biztosnak látszó karácsonyi pótlékot. Található e kötegetben továbbá írás a színház sikeres túléléséről a filmmel szemben, az újságírás zülléséről, a képzőművészet válságáról és arról, hogy a korszak legfőbb meghatározója a teljes bizonytalanság.

Még kevésbé nyújtja a *Napló* azt a benyomást, hogy írója értetlenül szenvedte volna végig a háború mintegy két esztendejét, amely alatt rendszeresen írta bejegyzéseit a hatalmas határidőnaplóba. Ha a már hivatkozott irodalmi megnyilatkozásokat nem is soroljuk a politizálás köreibbe, hanem inkább esztétikai ítéletnek tekintjük őket, akkor is azt kell megállapítanunk, hogy a *Napló* úgyszólván szintiszta politika. Csak annyiban nem szintiszta, amennyiben olykor – mint már hivatkoztam erre – önismereti kérdések szövik át. Egyébként nyilvánvaló, hogy Kemény naplóróként minden politikai és katonai hírforrást figyelemmel kísért, és az eseményeket elemezte is.

Kemény Simon tisztelte az ország kormányzóját, Horthy Miklóst. Biztosan nem tartotta antiszemitanak, hanem egy joviális, kedves urat látott benne. Leír egy jelenetet, amelynek véletlenül lett a tanúja. A kormányzó autója minden felhajtás és kíséret nélkül haladt el a közelében, és azt tapasztalta, hogy az emberek, akik ott tartózkodtak, mosolyogva integettek neki. Amikor Horthy fia, István meghalt, együttérzett a gyászoló apával, és egy szót sem írt a pletykákról, amelyek a kormányzóhelyettest körülvették, és amelyeket minden bizonnyal ő is hallott, hiszen a verebek is csiripelték. Mindazonáltal egy nyilas viccet megörökített. E szerint: „Tudja-e, hogy rövidítik a kormányzóhelyettest? Korhely. Hát azt tudja-e, hogy ezentúl mi lesz a királyi vár neve? Királyi bár. Hát Horthy István katonai rangját tudja-e? Habtestparancsnok.”⁴⁰ Ez azonban megválasztása után történt, és miután a kormányzóhelyettes meghalt, Kemény nem engedett meg magának egyetlen rossz szót sem.

A kormányzóról viszont kizárólag rá nézve kedvező pillanatokot örökített meg. Az utcai jelenet mellett szól egy kiállításról, amelyen a menyee portréját nem a falon helyezték el, hanem egy központi helyen, önállóan jelent meg, ami a kormányzót mélyen felháborította, és megparancsolta, hogy a festményt tegyék a falra a többi tabló közé.⁴¹ Egy másik alkalommal arról ír, hogy Horthy megjelent egy kórházvonat fogadásán az egyik pályaudvaron, midőn a parancsnok jelentette, hogy négyszáz

könnyű, kétszáz súlyos sebesültet és nyolc halottat hozott haza. Horthy nem értette, hogy hogyan kerülnek halottak egy kórházvonatra, mire a parancsnok közölte, hogy útközben haltak meg, mivel a szerelvényre mindössze egy orvos jutott. „A kormányzó szigorúan végigmérte a mellette álló Bartha honvédelmi minisztert, 'És Ön kubikoltat az orvosokkal!'” – mondta, és rosszkedvűen eltávozott.⁴²

Ezzel szemben az új miniszterelnököt, Kállay Miklóst az első napokban még csak sajnálta, az idő haladtával azonban egyre kevésbé kímélte. Minden nagy beszédét elemezte, és ezekben nem talált semmi biztatót. Erélytelennek és ötlettelenségnek vélte, aki sorra hozza a közéletet és elsősorban a zsidókat sanyargató rendelkezéseket, közöttük az ingatlanok elkobzására vonatkozó törvénnyel. Az utóbbi révén kisajátították a zsidók tulajdonában lévő szántókat, erdőket, szőlőket, és Kemény azonnal átlátta, hogy a kisajátítás nem állhat meg ezen a szinten. „Jönni fog a következő lépés, és aztán a harmadik és a negyedik lépés, mindenkire sor kerül: a mágnás, a pap, a nagybirtokos földjére. És jön majd a gyár, a ház, a készpénz, az ékszer kisajátítása, szépszerével, törvényes úton, vagy a forradalom erőszakos eszközével.”⁴³

Ennél találhatóbb diagnózist és egyúttal jóslatot aligha fogalmazott meg másvalaki. Kemény azt is észrevette, hogy a nagy zsidózás mögött mi mozog az urak fejében. „Ezek az urak – írja – mind érdekelve voltak valamiképpen a nagy osztozásban, és ha már idáig jutott a dolog, részt kértek a zsákmányból, melyet nekik a kor és a törvény kezükre adott, s most itt megbeszélték a dolgot, nyugodtan, részletesen, mint egy nagy vásár után, melyben mindenki jól járt, kivéve persze a zsidókat, akik meg, hát istenem, hater az év alatt már megszokhatták.”⁴⁴ A hazai belpolitikával kapcsolatban azonban egy ennél is mélyebb és általánosabb tételt is megfogalmaz. A háború utáni korszak törvényhozásáról így nyilatkozik: „Húsz esztendő óta úgy teremnek a törvények, olyan szapora bőségben, mint erdőn a gomba. Folyton módosítják, kiegészítik, korszerűsítik a magyar alkotmányt. De nekem úgy tűnik ez a nyüzsgő buzgalom, mintha gyerekek krétával firkálnának egy óriási szikladarabokból épített, hatalmas bástya falára. Hol lesznek ezek a csintalan, illetlen, divatos vagy érzélgős felírások, amikor az a fejedelmi bástya még mindig úgy áll, ahogy egy bástyának állnia kell.”⁴⁵

Számos bejegyzés olvasható a *Napló*ban a háborúról általában, és a jelentősebb hadi eseményekről. 1942 tavaszán Kemény még a bizonytalanságról, az ideiglenességről beszél, amelyben csak azt lehet érzékelni, hogy zuhanunk lefelé. „Veszendőben... Mi is van veszendőben?” – teszi fel a kérdést. És így válaszolja meg: „Minden.”⁴⁶ Kemény lépésről lépésre követte a hadi eseményeket. 1942-ben még félt attól, hogy a Szovjetunió nem bírja el sokáig a nyomást,

amely egyedül rá nehezedik, és többször is haragosan kifakadt az amerikai–angol szövetségesek ellen, akik csak szónokolnak, de nem tesznek semmit. Az angol–amerikai magatartással csak később békélt meg, amikor megértette az észak-afrikai partraszállás jelentőségét. Kemény már 1942. november 8-án tudta és leírta, hogy a háború fordulóponthoz érkezett. Tudta, hogy ez a lépés megpecsételte a német Afrikakorps sorsát, és hogy az észak-afrikai olasz egységek sem tarthatják magukat. Másnap reagált Hitler november 8-i beszédére is, amelyben a Führer mást nem tudott ígérni, mint hogy kiirtja az európai zsidókat. *„Ennél könnyebben megvalósítható hadicélt – fűzi hozzá ehhez – nem tűzbevetett maga elé, mert az európai zsidóvágnak se fegyvere, se védelmezője nincsen.”*⁴⁷

Kemény hasonlóképpen felismerte a Sztálingrádért folytatott küzdelem és az ott elszenvedett német vereség jelentőségét, és erkölcsileg az oroszoknak adott igazat, mivel nem ők támadtak, hanem őket támadták meg. A naplói rá ekkor már hinni véli, hogy mindebből a németek sokaságának is elege lett. A német állam a holtakat nem tudja feltámasztani, a győzelmeket nem tudja folytatni, a lelkesítéshez viszont az már kevés, hogy változatlanul ki akarja irtani a zsidókat. *„A bálvány megsérült, repedezik, málladozik, szét fog esni.”*⁴⁸ Kemény olykor azt is megengedi magának, hogy tréfálkozzon a keleti front eseményeivel. Egyik bejegyzésében a harkovi esetet interpretálja, a következőképpen: *„Főlényekedve, hencegősen jelentik a németek, hogy Harkovot tervszerűen kiűrtették. Ez igaz. Tyimosenko terve szerint.”*⁴⁹

Kemény Simon politikai elemző képessége, mi több, jövőbe látása fényesen igazolódott 1943 júniusában, midőn jó néhány nappal Mussolini megbuktatása előtti⁵⁰ teljes biztonsággal leírta, hogy a Duce rövidesen eltűnik magas polcáról. Megállapítja az olaszok kiábrándultságát, a fasiszta párt bomlását és a terror beindulását, amellyel a rendszer önvédelmét igyekszik alátámasztani. És hozzáteszi: *„Mind ez nem fog használni. A fasiszta ügye elveszett, s csak az a kérdés, hogy mily módon, mily eszközökkel végez a hatalmú Mussolinivel, bűntársaival és esetleg a dinasztiával.”*⁵¹

Szerzőnk 1942–43-ban azt is tudta, hogy a magyar ügy is elveszett. Végtelen keserőséggel hányja a kormány szemére a nemzet tévútra vezetését. 1943. december 7-én így ír: *„Hogyan lehet magyar politikának nevezni, amely Magyarország esküdt ellenségévé tette a világ legnagyobb hatalmait? Ma avval a szomorú dicsőséggel kérkedhet Magyarország, hogy Anglia, Amerika, Oroszország, Kína ellen barcol. Nem örült-e, nem bünyösen könnyelmű-e, aki bízik győzelmében, s abban az illúzióban ringatja a nemzetet, hogy jól végződik a bűnös kaland? ...Minden igazi nagy magyar megfordul sűrjében*

*ekkora erkölcstelenségtől és züllöttségtől. Már díszletezik a magyarság legnagyobb tragédiájának színpadát. A sirt, hol nemzet süllyed el... Remélem, nem érem meg ezt a szörnyű fájdalmat.”*⁵²

Kemény Simon 1944. március 19-én felhagyott a naplói írással, és ezt követően már csak ritkán írta le egy-egy gondolatát.

KIVÉGZÉS

Budapesti lakos lévén, Kemény Simon túlélte a nagy deportálási hullámot. Mi több, Szálasi uralma idején sem hurcolták el valamelyik gyalogmenetbe, sőt a gettóba sem kellett bevonulnia, hanem budai házában lapulva élte meg a város körülrésztését, és 1945 januárjában minden oka meglehetett a reményre, hogy a rémálomból végre felébred. Január 18-án a magyar főváros pesti része már teljes egészében a szovjet hadsereg felügyelete alatt állt, és elkezdődött a harc Buda birtokáért. Már csak néhány nap volt hátra.

Minden valószínűség szerint a közeljövő eshetőségeiről beszélgetett otthonában testvérével, Imrével, amikor betört a lakásba egy kis kommandó. Az események részletes menetét a szakácsnő, Eta előadásából ismerni, amelyet egy-két ponton egy szomszédban lakó tanú is alátámasztott.⁵³ E szerint az oroszok már a Gábor Áron, illetve a Pasaréti úton is megjelentek, amikor a Herman Ottó úti házba beköltözött néhány német tüzér. Megelőzően megjelent a vecsési sváb asszony, aki – ismerve a nyelvet – beszélgetett a németekkel, akik ezután hamarosan eltávoztak, de jöttek helyettük más német egyenruhás férfiak, akik főként ennivalóhoz igyekeztek hozzájutni. Közülük kettőt Eta név szerint is megjelölt: Mihálc (másutt: Mikács) Ferenc és Bogdánovics Sándor, akik minden bizonnyal nem voltak német nemzetiségűek, de az SS egyenruháját viselték.

Január 21-én, vasárnap⁵⁴ a tulajdonosokon kívül több ember tartózkodott a házban, amely addigra már több találatot elszenvedett. Kemény Simon, akinek egy ideje szívfájdalmi voltak, az ágyban pihent.⁵⁵ Este megjelent a két SS-ruhás, majd távozásuk után hatan jöttek vissza, és közülük négy autentikus német volt. Kiemelkedett közülük egy Müller nevű őrmester, aki – Eta szerint – *„nagy, szőke, kegyetlen germán”* volt. Müller eredeti foglalkozása felől faggatta Keményt. Ő azt felelte, hogy költő, mire az őrmester így szólt: *„Nem... Újságíró, írt az ország dolgairól, gyűlölte a németeket, és kritizálta a német államot.”* (Valamilyen párbeszéd minden bizonnyal lezajlott a „vádlott” és vádlója között, de az idézett szöveg hitelessége kétséges, mert nem tud-

juk, hogy ki volt jelen, aki tudott németül.) Ezt követően a halálbrigád kiterelt négy férfit a szomszédos telekre (Lorántffy u. 6. sz.). Kemény Simon és az öccse mellett köztük volt Pista, az inas, valamint egy Fekete Jenő ember, aki valamilyen okból Keményékhez menekült. Keménynek megengedték, hogy néhány szót váltson a feleségével, akit kivégeztek hozzá. Így szólt (állítólag): „Rózsikám, minket kivégeznek. Verseimet adja ki, ebből csináljon magának pénzt.” Megcsókolta Rózát, és egy „isten vele” után Rózát visszacipelték a házba. Ezt követően két lövést hallottak, de az egyik német azt hazudta, hogy azok máshonnan származtak, mert a férfiakat elszállították a Baár–Madas iskolába, amely ugyan csak a Lorántffy utcában állt. A valóságban Ke-

ményt és az öccsét agyonlőtték. Pista, az inas megúsza, és elengedték Fekete Jenőt is, akinek a birtokában volt egy svájci menlevél. Nem tudni, hogy ezzel meddig jutott el, mert többé róla nem lehetett hallani. Azzal a hazugsággal, hogy a Kemény testvérek életben vannak, az egyik briganti még kikövetelte Róza ékszereit és pénzét. A holttesteket távozásuk után fedezték fel, és ideiglenesen a kertben temették el.⁵⁶

Kemény halála nem a nagy zsidótlanító gépezet szenvtelen működése során következett be, hanem mintegy személyre szóló volt. Nem általában a zsidót akarták megölni, hanem személyesen Kemény Simont. Vélhetően örökre rejtély marad, hogy ennek mi volt az indítéka, és az is, hogy ki szolgáltatott adatokat. Mindenesetre a gyilkosok jó értesülésekkel rendelkeztek a házban található emberek kilétéről. Kiválasztották a kikeresztelkedett és a zsidónak megmaradt fivéreket, az autentikusan keresztény nőket nem bántották, és Fekete Jenőt a menlevél birtokában elengedték. Tudatosan jártak el. Leszámítva Róza pénzét és ékszereit, a házat nem rabolták ki. Józan ésszel nem lehet megmondani, hogy miért tartották kötelességüknek, hogy végezzenek egy magát régtől fogva magyarnak valló költővel, újságíróval, amíg ezt egyáltalán még megtehetik.

Kemény megingathatatlanul abban a hitben volt, hogy ő egy keresztény magyar költő, mire „a nemzetáruló” engedetlen zsidót meggyilkolták. Ha holtában még egy bejegyzést tehetett volna a naplójába, alighanem megismétli: „Egy mérges, mély seb, ez lett a hazánk.”

Ujfalussy Róza bizonyítványa

Az anyakönyvi napló száma 71 *Márcsolat* *1899-900* iskolaeév.

ELEMI NÉPISKOLAI BIZONYÍTVÁNY

Ujfalussy Róza
(születési helye: *Kolozsvár* születési éve, hónapja és napja: *1888 március 29* vallása: *róm. katol.* a Budapest székesfővárosi VI. kerületi *Váci-úti* közs. elemi népiskola IV. é. osztályát az *1899-900* iskolaeévben a következő eredménnyel végezte:

Magaviselet <i>diszkrét</i>	Földrajz <i>különő</i>
Szorgalom <i>diszkrét</i>	A magyar nemzet történelme
Hit- és erkölcstan <i>különő</i>	Polgári jogok és kötelességek
Beszéd- és értelemgyakorlatok	Természettan, gazdaságtan és történelm
Olvadás és olvasmánytárgyalás <i>különő</i>	Természet és vegytan
Írás <i>jóles</i>	Egészségtan
Fogalmazás	Rajz
Helyesírás és nyelvi magyarázat <i>jóles</i>	Ének <i>különő</i>
Számolás és mérés <i>különő</i>	Kézimunka <i>különő</i>
	Testnevelés
Mulasztott félépok száma	igazolt
	nem igazolt

Budapest, 1939. *febr. 15.* évi.

A bélyegző helye

Solyomán Ferenc
igazgató

osztályfőnök

Képz. nyomt. VII/A cs. 8. sz. Budapest székesfővárosi háztartómérete 1938 — 7327

UTÓÉLET

Az özvegy ott maradt két temetetlen halottal, a romos házzal, pénz nélkül. Végül Kemény Simont és az öccsét a kertben temették el, hogy Simon temét majd jóval később átszállítsák a Farkasréti temetőbe. (A testvérét minden bizonnyal a zsidó temetőbe szállították át.) A házat pénz nélkül sokáig nem lehetett rendbe hozni, a Váci utcai bolt egyelőre nem működött, és mire működhetett volna, ki-sajátították. Róza és a mellette kitartó szakácsnő, Éta a megmaradt értékek eladogatásából élt, és Róza hiába próbálkozott férje hátrahagyott írásainak kiadásával, hogy miként Kemény tanácsolta, abból szerezzen magának pénzt, mert nem talált senkit, aki a hátrahagyott versek kiadására vállalkozott volna. Egy posztumusz kötet majd csak 1961-ben jelent meg.⁵⁷

Az utóéletben – mint látni fogjuk – felbukkannak Kemény Simon életének utolsó éveiben született

művei, még hozzá részben összegyűjtve. 1961-ben megjelent *Egy szem vadgesztenye* címen egy antológia, amely válogatást tartalmaz valamennyi megjelent kötetéből, valamint a korábban kiadatlanul maradt, 1938 és 1944 között keletkezett hagyatékból.⁵⁸ Egy irodalomtörténész költemények mellett más írásokat is összegyűjtött, de a tervezett antológia kiadására nem került sor. A számtalan kisebb-nagyobb karcolat, krocki nem is képezi az „utóélet” részét, mivel ezek az alkotások nem élnek. Nekrológot nem ismerek, és valószínűleg jó időnek kellett eltelnie, mire az irodalmi világ egyáltalán észlelte, hogy Kemény Simon nincs többé. Egy emlékezés mindenesetre 1946 októberében megjelent a *Huszadik Században*. Írója hitetlenkedik abban, hogy a Gyulai Pálhoz hasonlóan kis termetű Kemény elment, hiszen ő volt az erősebb, aki a New York kávéházban éjfélkor mindig felállt és hazament, míg a többiek reggel 7-ig ott tanyáztak. A szerző fájdalma, hogy Kemény őt nem tegezte.

Egyébként kitarának a régi sztereotípiák, amelyek szerint Kemény, a verselés impresszionista képviselője szinte maga is festő volt. Elismétli ezt a *Zsidó Lexikon* új kiadása is, amennyiben úgy véli, hogy Kemény közeli rokonságban áll az impresszionizmussal, bár hozzát teszi, hogy lírája „önmarcan-goló”, és „keserű baraggal nézi a kétségbejítő világot. Külső pompája ellenére zord költészet ez; legmélyén a Baudelaire-ével rokon.”⁵⁹ Ezt a formulát még Kárpáti Aurél, Kemény legjobb ismerője is használta, amikor a Bóka László által szerkesztett kötetben róla írt.⁶⁰ Szerinte Kemény a *Nyugatot* „legegényibb”, új és merész, kiemelkedő formaművésze volt. „Vérbeli impresszionista, elbűvöltje minden szépségnek az életben, irodalomban és képzőművészetben.” Kárpáti úgy véli, hogy Keményt élete végéig elkísérte az örök honvágy az elhagyott falu, a természet után. Mindenesetre rámutat, hogy az idő teltevel, érettebb korban verseiben a külső pompa telítődött a súlyosabb belső tartalommal, a költő halkabb lett és egyszerűbb, bölcs szemlélődésbe merült. Hozzát teszi ehhez, hogy időnként kitört a szegények, megalázzottak nevében, és sóhajtott isten felé.⁶¹

Kárpáti készítette elő az említett Kemény-antológiát is, amelynek a vázlata a PIM iratai között fennmaradt.⁶² Az *Európa felbőli alatt* (másutt: *Sötétvég. Európa felbőli alatt*) címen összegyűjtött anyagnak elkészült a tartalomjegyzéke,⁶³ hiányzott a kötet előszava, de az egyes részek elé szánt Kárpáti-szövegek megtalálhatók. A kézirat első mondata: „Körülbelül 1940-nel kezdődik. Az Estet betöltjük, és Kemény Simon utána az Újság munkatársa.” Ebből értelem-szerűen adódik, hogy a szerkesztő Kemény Simonnak azokat az írásait gyűjtötte egybe, amelyek 1940 után születtek (körülbőlül), és megelőzően nem lát-

tak napvilágot. Ő azonban nemcsak a lírát, de a prózát is kereste és meg is találta. Kárpáti fényképeket is gyűjtött, amelyek között ott volt Rippl-Rónai és Boldizsár portréja, a budai ház ép és romos állapotában, a Nagymező utcai ház, amelyben Simon és Róza egy ideig lakott, valamint néhány fotó a költőről. A Petőfi Irodalmi Múzeum anyagának egy másik helyén megtalálhatóak az 1937 és 1944 között keletkezett kiadatlan versek 97 tételben, ami nagyjából ugyanennyi költeményt jelent.⁶⁴ (Ezek közül a Pintér József által válogatott kötet 40 költeményt tartalmaz, az összesnek tehát kevesebb, mint a felét.)

A Kárpáti által összeállított gyűjteményben helyet kap egy cikk a beképzelt tudományról, amely azt hiszi, hogy mindent meg tud oldani, mert erőt tud venni a természeti törvényeken, miközben – írja maliciózan – „az Etna negyven év óta nem okádja olyan hevesen a lávát és a kormot, mint néhány nap óta.” Ugyancsak maróan ironikus az a kis írás, amely az olcsóbb lakást kereső idős házaspárról szól. Az aszszony minduntalan a világítódúvarral foglalkozik, amire a férfi a következőképpen reflektál: „Kit érdekel, fiam, a világítódúvar. Fontosabb, hogy be van-e vezetve a gáz? A gáz, fiam, nagyon fontos, a legfontosabb.” Következik egy feljajdulás az éhségről, egy éhező családról. Helyzetük leírását követően Kemény felteszi a kérdést: „Ha – amint illő – alázatosan és lélekben is lemond embersorsáról, minden igényéről, egész reményéről, lesz-e ebből haszna a többi embernek? Több lesz-e a nyugalma, kenyere, igazsága azoknak, akik átveszik örökségét? És az embertelen megpróbáltatásnak lesz-e enyhülése, lesz-e vége, lesz-e vége?”

Az úgynevezett japán korszak keretében vegyes képek kerülnek elő (akvarellek, viharok, az őszi lomb sorsa), de itt található a remekbe szabott írás is „Harkály úrról”. Harkály úr – véli a szerző – úgy működik, mint egy mesterember, „aki levette kabátját és ingujjban dolgozik”. Nem hiú, nem hiszi, hogy ő a kötelességtudás hőse, csak teszi a dolgát. Nem kell neki colstok, sem centiméter. „A harkály nem tévedhet.”

„Figurák” címszó alatt szerepel egy vidéki menyecske, aki nagy igyekezetében, hogy ne hogy falusinak nézzék, megkérdezi a Körút és a Király utca sarkán, hogy „Mondja már, kérem, hogy jutok én innen a Tüsz Kálmán térre?” Egy másik apró történet a vilamoson játszódik, amikor is egy baka sorra tisztelg a felszálló magasabb rangfokozatú katonának, mire megszólal egy őt ismerő asszonyság, mondván, hogy „Sok ismerőse van, Tóth úr!” Kajánkodik Kemény, amikor a doni kozákok pesti bemutatója kapcsán aziránt kíváncsiskodik, hogy a jelen lévő Bethlen István vajon mit érzett a kitörő nagy siker látán. Akkor viszont már nyagon is keserű, amikor

azt a hírt olvassa, hogy egy áruházi tolvajt súlyosan elítélték, amire a tolvaj egyébként számíthatott is. „*Úgy látszik – teszi hozzá –, élni nem kell, de enni muszáj.*”

A „Korkeresztmetszet” fejezetcím alá kerül egy cikk a futballdrukkerről, aki azon siránkozik, hogy: „*elvesztjük Pipát, Cubába vándorol.*” A szerző elismeri, hogy ez ok a bánatra, de felsorol néhányat azok közül, akiket szintén sirathatnánk, de nem tesszük. Molnár Ferenc, Német Mária, Andai Piroska, Vecsey Ferenc szerepel a névvel felsoroltak listáján, akiket senki sem sirat, és hozzáteszi, hogy „*legalább néhány száz kitűnő magyar orvos, mérnök s nagytöltő kereskedő, bankember, bíres iparos és gyáros él szerte a világon.*”

Merő gúnyval szól Kemény a kormány azon kezdeményezéséről, hogy ankétot szervez az öngyilkosságok számának csökkentése érdekében. A következő nem kevésbé ironikus javaslatot teszi: „*Kötelezni kellene az életuntakat, hogy országos egyesületet alapítsanak, s amikor már minden öngyilkosjelölt beiratkozott, a belügyminiszter osszlassa fel az egyesületet.*”

A „Tragikus párbeszéd” című rövid vers ugyanabban a dossziében helyezkedik el.: „*Te nem lehet magyar! - Fel kell hát vágnom minden eremet, - s kicsorgatni véretem hamar. - Keresztény sem lehet! - Fel kell hát vágnom gyorsan keblemet, - Lélek, nincs többé szükség rád, mehetsz!*” Itt található az „Egy szabad ember” című költemény is, amely az „*Ím, rab vagyok*” szavakkal kezdődik, ám ennek tagadásával ér véget, mert Kemény kijelenti, hogy „*bennem vigad a vitéz szabadság.*”

A „vitéz szabadság” azonban megadta magát, és Kárpáti vállalkozásából semmi sem lett. Beköszöntött az ideológiai alapú szellemi gyilkossági hullám korszaka, és Kemény Simont sem kerülte el. A Rákosi-rendszer szellemében vált belőle konzervatív, apolitikus költő. Horváth Zoltán „*az Adyt alpárián támadó Kemény Simon*” fordulattal élt.⁶⁵ Ez a szemlélet messze túlélte Rákosit, amennyiben a már említett Pintér József az 1961-ben megjelent antológiában az impresszionista költő fogalma mellé helyezi a szerinte „*képzelt*” életveszély megjelenítését és a reménytelen kacérkodást a „*népies*” hanggal, amely Keménynél azonban csak „*kongás, kopogás*”, valamint a „*mű-indulatot*”, amelynek a célja a polgárpukkasztás. Pintér úgy véli, hogy Kemény a „napos oldalt” helyezte előtérbe a veszéllyel szemben, amit igazolt *A holnap* ellen írt bírálata, majd Ady megtámadása „*a konzervatív kritika vádjával*”, ami egyúttal „*a forradalomtól való idegenkedését is kifejezte.*”⁶⁶ Tulajdonképpen nem is érthető, hogy miért vállalkozott Pintér József egy Kemény-antológia kiadására, ha ilyen lesújtó véleménnyel volt róla.

Király István még az 1970-ben megjelent *Ady Endre* című kétkötetes művében is fenntartotta a megalapozatlan vádat, miszerint Kemény Ady ellenfele volt, és közte, valamint Szabolcska Mihály között csupán az volt a különbség, hogy Kemény a Duna-partról, Szabolcska a falu nevében támadta Adyt.⁶⁷ Ezeket a teljesen alaptalan sztereotípiákat, sőt rágalmatokat számos további szerző és lexikális munka átvette.

Hosszú időn keresztül kivételt képezett a *Magyar Irodalmi Lexikon* Kemény-cikke 1963-ban, amely – többek között – Kosztolányi Dezsőt idézi, aki szerint Kemény „*Szavai olykor színesen szeszélyesek, de megmunkáltak, csiszoltak is, akár az ékszerek. Ékszeres, diús művészet ez, főrangú művészet, klasszikus művészet a tartózkodás előkelőségével.*” A címszó Kárpátitól is hoz egy részletet, akinek a nézetét már ismerjük, és – kivételképpen – nem felejtkeznek el Kemény novellás kötetéről sem (*Ördögök, tündérek*, 1936).⁶⁸

Az *Új Magyar Életrajzi Lexikon* ezzel szemben szimbolista, impresszionista, pesszimista, dekadens költőként jellemzi, akinek költészetében „*a kéjvágy sajátosan keveredik a nőgyűlölettel.*”⁶⁹ A *Magyar írók élete és munkái* című kiadvány viszont 1995-ben csupán részletes könyvészeti adatokkal szolgál, minden méltatás vagy értékelés nélkül.⁷⁰ Az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* visszautal az impresszionista hatásra (Edouard Manet), ám ez – véli a címszó szerzője – ellentétben áll „*morbid*” témavilágával, és „*az élettől való csömörét hivatott leplezni...*” A cikk megismétli a kéjvágyat és a nőgyűlöletet.

Időközben született jó néhány kisebb-nagyobb írás, amely megbízhatóbban, a művek vagy legalább egy részük ismeretében közeledett Kemény, a költő műveire, de nem mondhatni, hogy teljes körű méltatása és egyáltalán „*a mű*” áttekintése megtörtént volna. Ez az irodalomtörténet dolga lenne.

KI VOLT KEMÉNY SIMON?

Nagyon messze áll tőlem, hogy megpróbáljak irodalomtörténészek és esztéták kenyeréből akár egyetlen morzsát is elcsípni. Felhatalmazásom sincs rá, hogy megítéljem a hazai irodalmi „kánont”, és hogy oda bárkit beemeljek vagy bejavasoljak. Szakmámnak megfelelően egy életutat szerettem volna felvázolni. Ez több szempontból hézagossá maradt, de hinni vélem, hogy néhány korábbi foltot viszont a fenti cikk eltüntetett, és egy-két tévedést is kiigazított. E művelet során azonban mindenképpen rá kellett jönnöm, hogy Kemény Simon elhelyezése a szellemi körképen részben ellentmondó, részben bizonytalan. Emiatt annyit vállalni merek, hogy a sokszor megfogalmazott és Kemény Simonra mint-

egy ráragasztott cetlik alá bekukkantsak. Úgy tűnik, hogy e művelet eredményeként, és figyelmen kívül hagyva az esztétikai szempontokat, ki lehet szűrni az abszurdításokat és a nyilvánvaló tévedéseket. Tényként megállapítható az is, hogy Kemény prózai munkáival egyetlen kinyomtatott munka sem foglalkozott.

Röviden szólva e művelet végeredménye abban áll, hogy a vele kapcsolatban megfogalmazott és sztereotípiaként ismételtetett meghatározások egyike sem állja meg teljesen a helyét, még ha egyiknek-másiknak meg is található valamelyes alapja. Párizsi útján saját állítása szerint is elkápráztatta a fények festészete. Az impresszionista hatás leginkább abban mutatkozott meg nála, hogy idehaza is az új, az impresszionista vagy ahhoz közel álló festészetet és festőket tartotta nagyra. Róluk írt, velük barátkozott. Ez azonban azért nem tette őt impresszionista lírikussá, mert nála a fény mellett kezdettől fogva feltűnt az árnyék, a reggel mellett a sötét éj, az életet lépésről lépésre követő halál. A csillogó ékkövek és sokszínű gyümölcsök mellett már legelső verseiben is megjelent a sötétszürke, sőt a fekete árnyalat. Kemény Simon nem a színek világáról, hanem az Élet színeiről írt, amelyeknek mind jobban felfogta tragikumát, szépségét és végességét, valamint az esendő Emberről írt, akinek megismerte, jól ismerte kivételes, tisztességes példányait, valamint gonosz, ördögi arcukat is. Nem a nőket gyűlölte, hanem mindenki, férfiban és nőben gyűlölte a törtetőt, a feltűnősködőt, a meg nem érdemelt vagyont és babérokat gyűjtőt.

Kétségtelenül ambiciózus, törekvő fiatalember volt, aki megállapodását követően szerette a kényelmet, ha nem is a fényűzést, de a tisztas, jó polgári miliót, a jó itelt és a jó italt, a színházat, a kávéházat és mindent, ami az életet kellemessé teheti. Mindezért meg is dolgozott, s ha kellett, harcolt és ügyeskedett is. Másfelől minden hír szerint rendkívül segítőkész volt, és igyekezett előmozdítani a kezdő fiatalok pályáját. Nem volt „kéjvágyó”. Házassága előtt sem voltak szerelmi botrányai, káros szenvedélyek nem gyötörték. Több mint húsz évet élt boldog házasságban, és az általa legjobban tisztelt földi lény éppen a felesége, Rózsi volt. Egyébként attól tartok, hogy aki nem vágyik a kéjre, az az ember vélhetően beteg. Még a szerzetes is vágyakozik, csak a vágyat legyűri (vagy nem). A nőgyűlölet képzelet talán abból táplálkozik, hogy Kemény temetőnek mondja a méhet, amelynek nincs gyümölcse, mert a lehetséges fiúk és lányok nem születnek meg. Bizonyos, hogy nem volt gyereke. Ez mélyen érintette, több versében fájlalja, de azt nem tudjuk, hogy ennek mi volt az oka. Kemény

kifigurázza a női hiúságot, a ragyogni vágyást, a korzózást, az ékszerrel és sminkkel való feltűnősködést a háború körülményei között, miközben a férfiak katonák vagy munkaszolgálatosok, de nem kíméli az érzéketlen, haszonleső férfiakat sem. „X. Y. emlékkönyvébe” című versében kétségtelenül férfiről szól, amikor a meg nem nevezettet alávalónak titulálja, akinek a szájából „szó-dongók” szállnak, és aki „kelése”, „betegsége” a földnek. A vers utolsó két sora: „...*Ó milyen szörnyű vad csoda az ember; – Jézus is ember volt és ez is ember.*”

Kemény nem volt harcos természet, ritkán „kelt ki” magából, ám szenvedélyesen, olykor ironikusan szóvá tette a visszásságot, amelyek között legnagyobb volt számára, hogy az élet útja mindenben, mindenütt és az emberi létezésben is a halálhoz vezet. 37 éves volt, amikor az *Így élem világom*⁷¹ című kötete megjelent, amelyben mintegy kilenc év természetét foglalta össze, vagyis mindazt, amit 26 éves kora óta írt.⁷² 83 oldalt töltenek meg a versek, és közöttük alig akad, amely ne az élet fájdalmait, meddőségét, hiábavalóságát siratná.

Mindazonáltal Kemény nem volt tetőtől talpig pesszimista, dekadens pedig egyáltalán nem volt. Láta a szépet, az elmúlást megelőző pompás ragyogást, a csillogó ékköveket, az érlelődő és érett gyümölcsöket, a boldog perceket. Csak az különböztette meg az élet szépségeit gondtalanul élvező társaitól, hogy minduntalan tudta, már fiatalon is, hogy a szépség és minden, ami él, múlandó, hogy a nagy tehervonaton „*Két gépész áll a mozdonyon: A bús Élet és a vág Halál.*” Dekadens viszont azért nem lehetett, mert ha le is írta, hogy „*Szócsengőket rázni, – Rímeket cifrázni – Nincsen nekem kedvem*”, mégis cifrázta a rímeket, „pattogtatta” a ritmust, „építgette” a formát. Minden élő megihlette, újságíróként minden hírre figyelt, és számos felfedezett visszásságra reflektált. Az emberi hiúságot, hibát olykor humorral kezelte, máskor azonban keményen rátámadt. Az utóbbira példa a szövegben már említettek mellett „Operáció” című verse. A két utolsó strófa a következő: „*Villámgyorsan metsz, vág, varr a sebész; Buzgón kötöz, a remek munka kész: Legyőzve a betegség, a konok. – Aztán lerak maszkot, köpenyt, kötényt, Nőkről beszél, míg felmossák a vért, S a folyosón sírnak a rokonok.*”

Ezeket a sorokat aligha lehetett könnyed kézzel, csak úgy, mintegy érzelmi felindulásból papírra vetni. Csak olyasvalaki képzelheti ezt, aki nem látott Kemény-kéziratot. Az ugyanis tele van átírással, kihúzással, betoldással, vagyis a mesterségbeli tudás gyakorlati alkalmazásával. Téved az a műíró is, aki azt gondolja, hogy Kemény versei között az utókornak azért nem kell majd válogatnia, mert a szelektálást ő maga végezte el. Nos, a hagy-

tékban ilyen műveletnek nincs nyoma. Sokkal inkább az látható, hogy amit egyszer a költő jóváhagyott, azt Kemény Simon egyszer s mindenkorra jóváhagyta.

Már volt szó Keménynek a politikához való viszonyáról. Ismétlés helyett csak leszögezem, hogy szűk értelemben Kemény valóban nem politizált, nem volt tagja egyetlen pártnak és egyetlen szervezetnek sem (a Vörösmarty Akadémia kivételével), ám ha a politika terrénumát a maga valójában, annak megfelelően szemléljük, ahogyan manapság a tudomány értelmezi, úgy azt állapíthatjuk meg, hogy Kemény politikus alkat volt, aki figyelte és számon tartotta a közélet szinte minden szektorát. Ismerte a szegénységet, a kiszolgáltatottságot, rendszeresen szólt az irodalom, a festészet, a zene, az újságírás állapotáról, és mint a sokat idézett *Napló* tanúsítja, élete vége felé napról napra követte mind a hazai, mind a nemzetközi eseményeket. Mi több, a maga módján harcolt is mindaddig, amíg megtehetette. Irodalomban és a művészetekben tévedhetetlenül az érték mellett szólalt meg.

Végül egy szó az értelmezők által felfedezni vélt hatásokról, amelyek meghatározták volna Kemény költészetét. Nos, úgy tűnik, hogy senki, még a zseni sem áll önmagában. Nem kizárólag saját belső anyagi, szellemi világa határozza meg, hogy mit gondol, és hogy azt hogyan fejezi ki. Mindenkinek megvan a „saját kora”, és léteznek e kor előzményei, létezik a múlt, amely ugyan elmúlt, de nyomait ott hagyta a jelen arculatán. A jelen kínálja, sőt bizonyos időkben és bizonyos kultúrákban meghatározza mind a témát, mind a kifejezőmódot és a kifejezési eszközöket, amelyekből egy alkotó nem függetlenítheti magát. A 20. század is felkínálta a maga életképét, amelynek egy részében a mindenkori veszélyérzet távolról sem volt „képzeletbeli”, és tömegessé tette a hitványságot, az emberben rejlő gonosz kiélési lehetőségét. E viszonylag zárt körben mindenki hat mindenkire azok között, akik nem „majmolnak”, nem utánognak, hanem önállóan, ám mégis a korszellemnek megfelelően lépnek fel. Ha nem így lenne, nem is beszélhetnénk művészi áramlatokról. Miért lenne Kemény Simon kivétel? Kétségtelenül hatott rá az impresszionizmus, hatott Bartók és Kodály zenéje, hatottak az urbánus szerzők, de egynémely népi író is. Mindazonáltal ő Kemény Simon volt és maradt.

1945-ben kivégzését személyének szánták, mert egykor zsidó hitet vallott, és mert az aktuális német államnak ellensége volt. Nem számított, hogy magyarnak és katolikusnak vallotta és tartotta magát. Nem a halálgépezet névtelen áldozatainak egyike volt, hanem névvel, címmel, hátrahagyott életművel – személyesen meggyilkolták.

JEGYZETEK:

- 1 Kunszentmiklóson a városháza bejárata mellett elhelyeztek egy emléktáblát ezzel a felirattal: „Petőfi Sándor 1845. évi látogatása és itt töltött vidám óráinak emlékére.”
- 2 Halotti anyakönyvi kivonat. Az irat Kúnos László, a Corvina Könyvkiadó igazgatója és felesége birtokában van. Ők az egykori Kemény-villa harmadának mai tulajdonosai, akik Konter Etel halála után megörökölték néhány hagyatéki tárgyat, közöttük néhány festményt, fotót és iratot is. Nagy hálára köteleztek azzal, hogy készségesen megmutatták nekem e tárgyakat.
- 3 Petőfi Irodalmi Múzeum, V. 3992./27–82. 35/1. (továbbiakban PIM). Övz. Czeizl Dezsőné levele, 1943. május 3. A levélben megemlíti, hogy ő ismeri az akkori, Kohn Sándor halálával kapcsolatos tragédiát. Egy további levélben értesíti Keményt arról, hogy a helyreállítás 15 pengőbe kerül. – Tass polgármestere, Németh Gábor jóvoltából Kohn Sándor emlékoszlopát megtalálták, de a halál időpontja azon nem szerepel. A feleség síremléke viszont nem zsidó vallású volt.
- 4 Van egy rövid önéletrajzi feljegyzése, amely szerint Kemény tizenévesen került Budapestre, de egy szót sem szól arról, hogy közelebbről kihez költözött, sem arról, hogy ezt követően milyen iskolába járt.
- 5 *Magyar írók élete és munkái*. Új sorozat. Gulyás Pál adatgyűjtéséből sajtó alá rendezte Viczián János. Argumentum Kiadó, Bp. 1995. – Kérdés azonban, hogy milyen iskolát végezhetett el ily hamar, illetve hogy kiskorú léteire miként magyarosíthatott. Valószínűbb, hogy a Kemény nevet írói álnévként használta ekkor, ami egyáltalán nem volt szokatlan.
- 6 Uo. A Kemény hagyatékban található egyébként egy levél Berend Bélától, aki egy meg nem nevezett professzornak jelent egy zsidó sírfeliratról, amelynek a magyar fordítását kérték tőle. Eszerint a halott rabbi, Iszahár Ábrahám fia „Meggyőződéses lélekkel tért a zsidó hitre...” A rabbi 1785. október 14-én halt meg. PIM, V. 3992/27/82. Berend levele, 1938. július 5. – Ez a levél aligha került volna Kemény birtokába, ha nem ő maga érdeklődik a zsidó hitre tért rabbi iránt.
- 7 A következőkben: *Budapesti Napló, Fővárosi Lapok, Magyar Géniusz, Felőmagyarország, Nagyvárad Napló, Tolnai Világlapja, Aradi Közlöny, Jövendő, Nyugat, Pesti Napló, Világ, Pesti Hírlap, A Hét, Új Idők*.
- 8 Kemény Simon: *Napló. 1942–1944*. Tények és tanúk. Magvető könyvkiadó, Budapest 1987, 503. (Továbbiakban: *Napló*)
- 9 Tass, Helytörténeti gyűjtemény. A fénykép hátlapjának alján egy helységnév is szerepel, amelyet leginkább Isypovce néven lehet kibetűzni, ilyen helynevet azonban nem találtam.
- 10 Adorján Endre levele Keménynek, 1939. december 10. Azt írja, hogy ez harminc éve volt, és hozzáteszi, hogy az érintettek ezt később sosem tették szóvá. PIM V. 3992/19–26.
- 11 PIM, V.3992/23/1–10.
- 12 Ujfalussy Rozália 1888. március 29-én Kolozsváron született. 1964-ben Róza első férje mellé temették el Keményt a Farkasréti temetőben.
- 13 Falus a korszak felkapott iparművésze volt, aki festett, rajzolt és szőnyegszövésessel is foglalkozott. Több könyvkiadónak és a *Nyugat*-nak is dolgozott.
- 14 A Szent Sír Lovagok rendje ugyanúgy a keresztes hadjáratok korában keletkezett, mint a templomosok vagy a johanniták rendje. Hányattatásai ellenére mindmáig létezik, feje a pápa, központja Róma, nagymestere a rendhez tartozó püspökök közül kerül ki. Magyarországon a 13. században nyolc rendháza működött, ma a rend helytartósága Budapesten található (Hermina út), kb. hatvan taggal rendelkezik, és diplomáciai jogokkal is fel van ruházva.
- 15 PIM, V. 3992/27/82. Tápai-Szabó László levele, 1934. augusztus 7.
- 16 Tények és Tanúk. Kemény Simon: *Napló*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987. Utószó. „Reménytelen menekülés”, 485–512.
- 17 PIM V. 3992. 663-4. Levél Kolosváry aláírással 1939. április 25., illetve november 11-én. – A Sajtókamara szerkezeti felépítését nem sikerült kiderítenem, így nem tudom, hogy volt-e vajon 5. osztály is, vagy a 4. volt a legalacsonyabb, és azt sem, hogy ez vajon milyen „jogosítvánnyal” járt együtt.
- 18 PIM, V. 3992/6/5. Végzés 1942. április 29. – A kincstár 1942. április 1-től 5%-os kamatot is felszámolt.

• Ormos Mária •
KEMÉNY SIMON

- ¹⁹ A lap egyik munkatársa, Sebestény András hosszú levélben mentegőzött a híreszteléssel szemben, miszerint szerepe lett volna Kemény „kirúgásában”. Közölte egyúttal, hogy nem kamarai tagokat, valamint magas fizetésű kamarai tagokat rúgtak ki. – Kemény az utóbbi kategóriába tartozott.
- ²⁰ A PIM-ben a *Napló* több változata megtalálható. Eredetileg Kemény egy nagyméretű határidőnaplóba írta feljegyzéseit, és a lapok között számos újságkivágatot helyezett el részben belpolitikai hírekről, részben a frontok állásáról és külső fejleményekről. Megtalálható itt egy géppel írt leirat is. Mivel a szöveg zöme nyomtatásban megjelent, és egy összevetés alapján vélelmezem, hogy ebből fontos rész nem maradt ki, az utóbbira fogok hivatkozni. – Kemény Simon: *Napló. 1942–1944*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987. – Vál., szerk., jegyzetelte Papp Anna és Kovács Béla. Utószó: Kovács Béla.
- ²¹ *Napló*. Az említés sorrendjében: 6, 26, 31, 42, 53, 70.
- ²² *Napló*, 44.
- ²³ PIM, V. 3992/27/62.
- ²⁴ *Napló*, 133.
- ²⁵ *Napló*, 157.
- ²⁶ *Napló*, 207.
- ²⁷ *Napló*, 242.
- ²⁸ *Napló*, 484. Kemény téved, mert ezt többször is leírta.
- ²⁹ *Napló*, 159.
- ³⁰ *Napló*, 19. Egy későbbi feljegyzésben Kemény rögzíti, hogy Kodály lemondott a katedrjáról.
- ³¹ *Napló*, 21.
- ³² *Napló*, 191–192. Egyébként ennek a magyar szerzőnek ma sem lehet a nyomára bukkanni.
- ³³ *Napló*, 27.
- ³⁴ *Napló*, 117–118.
- ³⁵ *Napló*, 397.
- ³⁶ *Napló*, 501. Kovács Béla utószavából.
- ³⁷ PIM, 3992/27/63-1 Kemény levéltervezete Császár Elemérnek. Kovács is idézi: *Napló*, 502. A szöveget a *Pesti Futár* 1938. március 1-i számában nyílt levélként közölte.
- ³⁸ PIM, V. 3992/13 – „Elveszett ember” c. cikk 1914. január 14. – Kéz-
zsel, ill. géppel írt szöveg
- ³⁹ PIM, V.3992/13
- ⁴⁰ *Napló*, 48.
- ⁴¹ *Napló*, 102.
- ⁴² *Napló*, 217.
- ⁴³ *Napló*, 67.
- ⁴⁴ *Napló*, 73.
- ⁴⁵ *Napló*, 92.
- ⁴⁶ *Napló*, 83.
- ⁴⁷ *Napló*, 232.
- ⁴⁸ *Napló*, 284.
- ⁴⁹ *Napló*, 356.
- ⁵⁰ Mussolinit június 25-én a Fasiszta Nagytanács többsége leszavazta, majd a király felmentette, és a római csendőri-rendőri együttműködés keretében letartóztatták.
- ⁵¹ *Napló*, 302.
- ⁵² *Napló*, 438–39.
- ⁵³ Eta szövege: Petőfi Irodalmi Múzeum. V.3922/1-3.
- ⁵⁴ A Kemény Simonról szóló lexikonicikkek és más írások január 27-ét nevezik meg Kemény meggyilkolása napjának. A halotti anyakönyvi kivonaton azonban 1945. január 21. szerepel dátumként, az időpont este 9 óra, a helyszín Lorántffy u. 6. sz., a halál oka: fejlődés. – A szakácsnő hozzáteszi az általa is említett január 21-i dátumhoz, hogy az vasárnapra esett. Az 1945. januári naptár szerint 21. valóban vasárnap, míg 27. szombat volt.
- ⁵⁵ Két tisztí orvosi bizonyítvány (1944. április 28., ill. augusztus 4.) igazolja, hogy a koszorúerek „rögösödése és gyakori szívrohamai” miatt állandó orvosi kezelésre szorul. PIM, V. 3992/6-7.
- ⁵⁶ Etát az ismerősei eltérő módon ítélték meg. Van, aki intrikusnak tartotta, aki szemtől szemben mézesmázos volt, de ha hátat fordított neki valaki, mindenfélének elmondta. Ebben lehet valami, amennyiben előadásában a vecsési sváb asszonyra igyekezett terelni a figyelmet, aki „súgott” a németeknek. Mindazonáltal egy rossz szót sem mondott a gazdáiról, és az özvegy mellett haláláig kitartott. Az 1945. januári események általa összefoglalt menete egybehangzott egy szomszéd állításaival. Egyébként a házban több menekülő tartózkodott, és a környéken is lehetett feljelentő.
- ⁵⁷ *Egy szem vadgeiszténye*, Budapest, 1961. – Keménynek életében hat verseskötete jelent meg.
- ⁵⁸ Kemény Simon: *Egy szem vadgeiszténye*. Versek. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961. A kötetet válogatta és sajtó alá rendezte Pintér József. Ő írt a kötethez utószót is.
- ⁵⁹ *Zsidó Lexikon*. Szerk. Újvári Péter, A Zsidó Lexikon kiadása, Bp.1929., illetve Makkabi, Bp. 2000.
- ⁶⁰ Bóka László: *Magyar mártír írók antológiája*, Cserépfalvi, Bp. 1947.
- ⁶¹ A cikk tévedése, miszerint 1945. január 27-én (helyesen 21-én) kéz a kézben ment az öccsével a halálba a „lebombázott” ház kertjében (helyesen a Lorántffy u. 6. sz. ház kertjében).
- ⁶² PIM V. 3992/12/1-9.
- ⁶³ A következő címeket tartalmazza: „Előszó”; „Japán korszak”; „Amikor a költő prózát ír”; „Az újság szerelmese”; „A kritikus – képek, hangversenyek”; „A portréista és figurái”; „Noteszlapok és papírszeletek”; „Korkeresztmetszet és társadalomkritika”; „Vezércikkek”; „Európa felhői alatt”. – Két fejezet kivételével mindegyik mellett van anyag.
- ⁶⁴ PIM, V.3992/16.
- ⁶⁵ *Napló*, Kovács B.: Utószó, 494.
- ⁶⁶ Kemény Simon: *Egy szem... 259–265*.
- ⁶⁷ Uo. 495.
- ⁶⁸ *Magyar Irodalmi Lexikon*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1963. I. k. A–K.
- ⁶⁹ *Új Magyar Életrajzi Lexikon*, Főszerk. Markó László, Magyar Könyvklub, Bp. 2001–2007, 852.
- ⁷⁰ *Magyar írók élete és munkái*. Új sorozat. Gulyás Pál adatgyűjtéséből sajtó alá rendezte Viczián János. Budapest, 1995. XVII. k. 123.
- ⁷¹ *Így élem világot*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1922.
- ⁷² 1909-ben jelent meg az első verseskötete *Lamentációk* címmel, és 1913-ban a *Balkon* című.

